

Agata Poczmańska

Innowacyjność mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce – znaczenie gospodarcze, trudności oraz źródła niepowodzeń

Podmioty sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP)¹ stanowią w Europie 98% wszystkich firm². W Polsce grupę tę szacuje się na poziomie 99,8%³. Mimo napotykanych przez małe i średnie przedsiębiorstwa licznych trudności, wynikających z ich specyfiki i uwarunkowań zewnętrznych, stanowią one główną siłę gospodarczą zarówno na rynkach krajowych, jak i w skali europejskiej. Rozwój i podnoszenie poziomu innowacyjności przez ten sektor gospodarki jest warunkiem koniecznym dla dalszego zdobywania przewagi konkurencyjnej, ale także po prostu przetrwania na rynku. Rynku, którego stabilność zachwiał kryzys ekonomiczny, ale

¹ Definicja MŚP stworzona przez Komisję Europejską i kilkakrotnie przez nią weryfikowana, aktualnie określa trzy kategorie przedsiębiorstw, a zaklasyfikowanie do jednej z nich uzależnione jest od takich czynników jak: liczba zatrudnianych pracowników, roczne obroty firmy (w mln euro) oraz całkowity bilans roczny (w mln euro). Wyróżnia się następujące kategorie przedsiębiorstw: 1) mikro – przedsiębiorstwo zatrudniające do 10 pracowników; roczny obrót do 2 mln euro; całkowity bilans roczny do 2 mln; 2) małe - przedsiębiorstwo zatrudniające do 50 pracowników; roczny obrót do 10 mln euro; całkowity bilans roczny do 10 mln; 3) średnie - przedsiębiorstwo zatrudniające do 250 pracowników; roczny obrót do 50 mln euro; całkowity bilans roczny do 43 mln. Wpływ na zakwalifikowanie przedsiębiorstwa do powyższych kategorii ma też status przedsiębiorstwa zależnego/niezależnego. Patrz szerzej: *Nowa definicja MŚP. Poradnik dla użytkowników i wzór oświadczenia*, Komisja Europejska, DG ds. Przedsiębiorstw i przemysłu, 2006, za: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/sme_definition/sme_user_guide_pl.pdf (12.12.2012).

² *EU SMEs in 2012: at the crossroads. Annual report on small and medium-sized enterprises in the EU, 2011/12*, September 2012, ECORYS na zlecenie Komisji Europejskiej, za: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-document-s/2012/annual-report_en.pdf (12.12.2012).

³ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2011, s. 15–16.

na którym w coraz szybszym tempie opracowywane i wdrażane są rozwiązania innowacyjne. Istnieje pogląd, że polskie przedsiębiorstwa nastawione są w dużej mierze na szeroko rozumianą działalność tradycyjną, co dyskwalifikuje je z grupy potencjalnie innowacyjnych firm.

Należy jednak pamiętać, że innowacyjność to bardzo szerokie pojęcie, uwzględniające zagadnienie „nowości”, ale też „ulepszenia”. Innowacje to nie tylko wysokie technologie, ale także usprawnienia metodologiczne, organizacyjne czy produkcyjne. Unia Europejska od dawna podkreśla znaczenie sektora MŚP i wdrażania przez nie innowacyjnych rozwiązań. Przejawem tego są zapisy kolejnych traktatów i strategii o charakterze długookresowym, w których kluczową rolę odgrywają działania badawczo-rozwojowe, współpraca nauki z przedstawicielami biznesu, a finalnie komercjalizacja wyników prac naukowych. Przejawem priorytetowej pozycji innowacyjności w polityce gospodarczej UE są wielomiliardowe kwoty przeznaczane na wyżej wymienione działania. Środki finansowe trafiają do beneficjentów zarówno poprzez programy na rzecz badań i rozwoju, koordynowane na poziomie unijnym, jak i programy tematyczne skierowane bezpośrednio do poszczególnych branż. W ramach funduszy strukturalnych wspierane są m.in. przedsiębiorstwa i ich działalność innowacyjna. Z funduszy UE powstały także liczne instrumenty finansowe przeznaczone dla przedsiębiorców.

W artykule scharakteryzowane zostaną powyższe zagadnienia – znaczenie i problemy polskiego sektora MŚP, kwestia innowacyjności z perspektywy teoretycznej, ale i praktycznej. Ocenie poddany zostanie poziom innowacyjności europejskich przedsiębiorstw, co pozwoli zidentyfikować czynniki kluczowe dla podnoszenia tego poziomu. Weryfikacji poddana zostanie hipoteza, że znaczący wpływ na kształtowanie tych czynników i tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi przedsiębiorstw ma państwo, a dokładnie rząd tworzący system instytucjonalno-prawny oraz oddziałujący na sytuację społeczno-gospodarczą kraju. Tak stworzona baza pomoże sformułować zarys rekomendacji nie tylko dla władz publicznych w zakresie wspierania innowacyjności polskich MŚP, ale też dla przedsiębiorców.

Powyższe kwestie stanowią punkt wyjścia mojej pracy doktorskiej. Jej tematem jest polityka państwa w zakresie wspierania innowacyjności przedsiębiorstw w Polsce. Zagadnienia poruszone w niniejszym artykule zostaną w dysertacji przedstawione w szerszej perspektywie i w stopniu bardziej szczegółowym, co pozwoli lepiej uzasadnić formułowane wnioski. Celem pracy doktorskiej będzie weryfikacja hipotezy wskazującej, że to rząd, władze publiczne mają kluczowe znaczenie dla rozwoju przedsiębiorstw, wdrażania przez nie innowacji, czy prowadzenia współpracy w ramach działalności badawczo-ro-

zwojowej. A co za tym idzie podnoszenia poziomu innowacyjności całego kraju i zdobywania przez polską gospodarkę przewagi konkurencyjnej na rynkach europejskich.

Jeden z najistotniejszych problemów badawczych rozprawy doktorskiej stanowi pytanie, czy polityka państwa w zakresie wspierania innowacyjności polskich przedsiębiorstw jest odpowiednio kształtowana i wdrażana, aby skutecznie i pozytywnie wpływać na rozwój innowacji w polskich przedsiębiorstwach. Aby zweryfikować tak zarysowany problem badawczy, należy zbadać, jakie działania państwa i jakie czynniki wpływają na pobudzenie innowacyjności przedsiębiorstw, kreowanie innowacji, aktywność w obszarze badawczo-rozwojowym oraz komercjalizację wyników badań. Kolejnym ważnym pytaniem badawczym jest to, czy polityka państwa na rzecz wspierania innowacyjności jest dostatecznie skoordynowana i czy ma charakter długofalowej strategii - jeśli nie, jakie ma to konsekwencje dla poziomu innowacyjności polskich przedsiębiorstw?

Kluczowym elementem pracy będzie analiza otoczenia prawno-instytucjonalnego oddziałującego na możliwości rozwijania innowacyjności wśród polskich przedsiębiorstw. Analizie poddane zostaną też czynniki wpływające lub świadczące o innowacyjności kraju – ich charakterystyka będzie podstawą do oceny, czy polityka formułowana na szczeblu rządowym ma na nie wpływ i w jakim stopniu oddziałują one na poziom innowacyjności przedsiębiorstw: poziom wynalazczości (w tym liczba zgłaszanych patentów), nakłady publiczne i prywatne na działalność badawczo-rozwojową, współpraca między sektorem MŚP a sferą nauki i badań, zewnętrzne wsparcie finansowe na rzecz rozwijania innowacyjności polskich przedsiębiorstw.

Analizy i badania (ilościowe i jakościowe) prowadzone w ramach pracy pomogą precyzyjnie zidentyfikować trudności i bariery istniejące w otoczeniu prawno-instytucjonalnym przedsiębiorstw, ale też ograniczenia o charakterze behawioralnym. Ich wyniki stanowiąc będą bazę do określenia szczegółowych rekomendacji skierowanych do władz publicznych w zakresie działań na rzecz polityki proinnowacyjnej w kontekście przedsiębiorstw. Także do podmiotów prowadzących działalność gospodarczą skierowane zostaną propozycje usprawnień i zmian, które mogą pozytywnie wpłynąć na ich poziom rozwoju.

Podjęcie tematyki wynika z doświadczenia zawodowego, dzięki któremu poznałam funkcjonowanie sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, w tym podmiotów rzemieślniczych – ich bieżące potrzeby, bariery rozwojowe, potencjał, ale też otoczenie prawno-instytucjonalne i gospodarcze, w jakim funkcjonują na poziomie krajowym i europejskim. Przyczyną jest także doświadczenie naukowe, które pozwala stwierdzić, że rozwój przedsiębiorstw i ich innowacyjność w znaczącym stopniu decydują o poziomie rozwoju państwa, jego pozycji na rynku światowym i jakości życia społeczeństwa.

Sektor MŚP w Polsce i Unii Europejskiej

W 27 państwach członkowskich Unii Europejskiej działa około 20,7 milionów mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, co stanowi ponad 98% wszystkich europejskich firm⁴. W Polsce sytuacja ta kształtuje się podobnie. Spośród 1,67 mln przedsiębiorstw podmioty reprezentujące sektor MŚP stanowią zdecydowaną większość (99,8%). Na szczeblu europejskim sektor ten zdominowany jest przez mikroprzedsiębiorstwa (czyli firmy zatrudniające do dziesięciu pracowników), których liczebność szacowana jest na poziomie 92,2% wszystkich firm w Europie. Na rynku polskim zjawisko to jest jeszcze bardziej widoczne, gdyż mikroprzedsiębiorstwa stanowią aż 96% ogółu firm⁵.

Sektor MŚP określa się mianem głównego filara wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Tezę tę można poprzeć wieloma argumentami. W znacznym stopniu MŚP przyczyniają się do tworzenia Produktu Krajowego Brutto (PKB). Według danych statystycznych z 2011 r. wszystkie przedsiębiorstwa działające w Polsce tworzą trzy czwarte PKB. Przy czym, sektor MŚP generuje prawie połowę polskiego PKB (48,4%), a najmniejsze przedsiębiorstwa prawie jedną trzecią (30,4%)⁶.

Wyniki najnowszych badań określają zatrudnienie w sektorze MŚP w Europie w ogólnej liczbie pracowników przedsiębiorstw średnio na poziomie 67% (ok. 130 mln osób)⁷. Polskie przedsiębiorstwa dają zatrudnienie 6,8 mln osób, a 68,9% zatrudnionych jest w sektorze MŚP. Przy czym zaznaczyć należy, że polskie przedsiębiorstwa są znacznie mniejsze niż ich odpowiedniki w innych krajach UE. Średnia liczba osób zatrudnionych w polskich przedsiębiorstwach wynosi 4,4 (3,8 dla MŚP). Polska z tym wynikiem zajmuje 18 miejsce wśród państw europejskich⁸.

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa mają pozytywny wpływ na rozwój regionalny, gdyż powstają najczęściej w miejscach zamieszkania ich założycieli, korzystając z miejscowego kapitału ludzkiego. Tam też płacą podatki i przyczyniają się do tworzenia klimatu sprzyjającego inwestycjom. Ważną zaletą jest elastyczność działania przedstawicieli MŚP, o czym świadczą zdolności adaptacyjne względem zmiennych wymagań rynkowych, technicznych czy społecznych. Ponadto sektor MŚP charakteryzuje się wysoką efektywnością działania, co wynika z niższych płac, ale też niższych kosztów zarządzania, efektywniejszego gospodarowania zasobami i wysoką motywacją.

⁴ *EU SMEs in 2012: at the crossroads...*, op. cit., s. 9.

⁵ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, op. cit., s. 15–16.

⁶ *Ibidem*, s. 13–14.

⁷ *EU SMEs in 2012: at the crossroads...*, op. cit., s. 9.

⁸ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, op. cit., s. 19–23.

cją do działania. Dodatkowo, to małe i średnie przedsiębiorstwa rozwijają rynki pozostające poza sferą zainteresowania wielkich podmiotów gospodarczych⁹.

Mimo ważnej roli, jaką pełnią mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa na rynku krajowym, w tym na rynku zatrudnienia, napotykają one wiele przeszkód i barier na drodze do utrzymania swojej działalności i dalszego rozwoju. Za naturalny problem uznać można konkurencję dużych firm, ale trudnością są też obciążenia biurokratyczne, skomplikowany system podatkowy i wysokie podatki. Bariery wynikają też z regulacji stosunków pracy i ochrony środowiska¹⁰. Ich rozwój blokują niedostatki zasobów ludzkich i finansowych, przez co nie mogą wdrażać nowych przedsięwzięć, nie wspominając o kosztownych działaniach innowacyjnych¹¹.

Unia Europejska dostrzega znaczenie sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. Najlepszym świadectwem tego było opublikowanie w 2008 r. Komunikatu Komisji Europejskiej (KE) „*Najpierw myśl na małą skalę*” Program „*Small Business Act*” dla Europy¹². Autorzy Komunikatu już we wprowadzeniu stwierdzają, że „Nasza zdolność do wykorzystania rozwoju i potencjału innowacyjnego małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) będzie zatem decydująca dla przyszłego dobrobytu w UE”. Tzw. akt małej przedsiębiorczości lub w skrócie SBA, oparty został o 10 zasad, których realizacja ma sprawić, że funkcjonowanie małych firm stanie się łatwiejsze poprzez zapewnienie równorzędnych warunków dla MŚP oraz poprawy otoczenia prawnego i administracyjnego w UE. Miały one pomóc przy opracowywaniu i realizacji działań na szczeblu UE i państw członkowskich¹³. Choć zasady te określono w stopniu bardzo

⁹ J. Baruk, *Innowacje instrumentem rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] *Wyzwania rozwojowe małych i średnich przedsiębiorstw*, A. Zakrzewska-Bielawska (red.), Warszawa 2011, s. 71–74.

¹⁰ *Czarna lista barier dla rozwoju przedsiębiorczości 2012*, Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych Lewiatan, Warszawa 2012, za: http://pkpplewiatan.pl/wydawnictwa/_files/publikacje/clb_2012_14.pdf (12.12.2012).

¹¹ A. Masternak-Janus, *Innowacyjność MŚP w Polsce i wybranych krajach UE*, [w:] *Wyzwania rozwojowe małych i średnich przedsiębiorstw*, op. cit., s. 11–13.

¹² *Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – „Najpierw myśl na małą skalę” Program „Small Business Act” dla Europy*, KOM(2008) 394, za: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0394:FIN:pl:PDF> (12.12.2012).

¹³ Zasady te sformułowano następująco: 1) Tworzenie warunków, w których przedsiębiorcy i przedsiębiorstwa rodzinne mogą dobrze prosperować, a przedsiębiorczość jest nagradzana; 2) Zagwarantowanie, by uczciwi przedsiębiorcy, których przedsiębiorstwo zostało postawione w stan upadłości, dostali szybko drugą szansę; 3) Opracowywanie przepisów zgodnie z zasadą „najpierw myśl na małą skalę”; 4) Sprawienie, by organy administracji publicznej lepiej reagowały na potrzeby MŚP; 5) Dostosowanie instrumentów polityki publicznej do potrzeb MŚP: ułatwienie MŚP udziału w zamówieniach publicznych oraz lepsze wykorzystanie możliwości pomocy państwa dla MŚP; 6) Ułatwianie MŚP dostępu do finansowania i rozwijanie otoczenia

ogólnym, a ich wdrożenie nie było dla państw członkowskich obligatoryjne, to SBA stanowił ważny krok UE, wskazujący na dużą wagę sektora MŚP.

Kontynuacją tych działań był opublikowany w 2011 r. Komunikat KE *Przegląd programu „Small Business Act” dla Europy*¹⁴, będący swoistym raportem z implementacji założeń SBA, zamykającym dwuletni proces wdrażania założeń programu. KE zapowiedziała koncentrację działań na trzech priorytetach: przygotowywanie regulacji zgodnie z zasadą „MŚP przede wszystkim”; ułatwianie MŚP dostępu do finansowania; zachęcanie i wspieranie MŚP w czerpaniu korzyści z dostępu do rynków¹⁵. Dodatkowo utworzono sieć Rzeczników MŚP (ang. *SME Envoy*), którzy w swoich państwach mają za zadanie inicjować realizację SBA¹⁶.

Innowacyjność – ujęcie teoretyczne i strategiczne

Pojęcie innowacji pochodzi z języka łacińskiego: *innovare*, czyli „tworzenie czegoś nowego” lub *innovatio* – odnowienie. Jest to spójne z potocznym rozumieniem innowacji, które uznawane są za coś nowego lub zastosowanego w inny niż dotychczas sposób. Pojęcie innowacji wprowadził po raz pierwszy Joseph Schumpeter w 1911 r. Swoją koncepcję, nazywaną klasyczną, omówił w dziele *Teoria rozwoju gospodarczego* (*The Theory of Economic Development*). Innowacyjność uznał on *de facto* za nieodłączny element przedsiębiorczości. Według niego działalność przedsiębiorców oparta jest na tworzeniu nowych kombinacji zastanych czynników produkcji, w warunkach,

prawnego i biznesowego sprzyjającego terminowym płatnościom w transakcjach handlowych; 7) Pomaganie MŚP w szerszym korzystaniu z możliwości oferowanych przez jednolity rynek; 8) Wspieranie podnoszenia kwalifikacji w MŚP i wszelkich form innowacji; 9) Umożliwienie MŚP przekształcania wyzwań związanych z ochroną środowiska na nowe możliwości; 10) Zachęcanie i wspieranie MŚP w czerpaniu korzyści z rozwoju rynków.

¹⁴ Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów *Przegląd programu „Small Business Act” dla Europy*, KOM(2011) 78, za: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0078:FIN:pl:PDF> (12.12.2012).

¹⁵ Informacje dotyczące sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w kontekście wdrażania zasad SBA w poszczególnych państwach członkowskich opracowywane są corocznie przez Komisję Europejską. Wyniki określające stan na rok 2012 w Polsce dostępne są na stronie Ministerstwa Gospodarki: http://www.mg.gov.pl/files/upload/13791/poland_pl_2012.pdf (12.12.2012).

¹⁶ W Polsce funkcję tę sprawuje Grażyna Henclewska, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Gospodarki. Na czele sieci stoi Europejski Rzecznik MŚP, którym jest aktualnie **Daniel Calleja Crespo**, za: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/small-business-act/sme-envoy/index_en.htm (12.12.2012).

gdy wyniku tego procesu nie da się łatwo przewidzieć¹⁷. Schumpeter twierdził, że tylko ktoś, kto poprzez taką właśnie rekombinację czynników produkcji reaguje na zmiany zachodzące na rynku, jest przedsiębiorcą w dosłownym tego słowa znaczeniu¹⁸.

Unia Europejska przyjęła podobną definicję innowacji, a zaczerpnęła ją od Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. *Organization for Economic Co-operation and Development*, OECD). Definicja ta wynika z metodologii monitorowania poziomu innowacyjności, służącej do porównywania przedsiębiorstw pod względem innowacyjności. Metodologię tę ujęto w serii podręczników zwanych *Oslo Manual*¹⁹. O zmieniającym się postrzeganiu innowacyjności i ewoluowaniu tego pojęcia świadczy fakt, że w pierwszym wydaniu Podręcznika, opublikowanym w 1992 r., skupiono się na innowacjach technologicznych w zakresie produktów i procesów w sektorach produkcyjnych. W późniejszych latach dodano innowacje nietechnologiczne: marketingowe i organizacyjne.

Oslo Manual definiuje innowacje jako „wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu (wyrobu lub usługi) lub procesu, nowej metody marketingowej lub nowej metody organizacyjnej w praktyce gospodarczej, organizacji miejsca pracy lub stosunkach z otoczeniem”²⁰. Co istotne Podręcznik precyzuje też moment, od którego dany produkt/usługę uznać można za innowację: „Wspólną cechą innowacji jest fakt, że zostały one *wdrożone*. Nowy lub udoskonalony produkt zostaje wdrożony, gdy jest wprowadzony na rynek. Nowe procesy, metody marketingowe lub metody organizacyjne zostają wdrożone, kiedy rozpoczyna się ich faktyczne wykorzystywanie w działalności firmy”²¹.

Unia Europejska od początku swojego istnienia zwraca dużą uwagę na innowacyjność gospodarki państw członkowskich i UE jako całości. Momentem najbardziej przełomowym było opublikowanie strategii *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, opublikowanej w Komunikacie Komisji Europejskiej w 2010 r.²². Strategia ta jest długookresowym programem

¹⁷ A. Nowak-Far, *Globalna konkurencja*, Warszawa-Poznań 2000, s. 17.

¹⁸ J. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, Warszawa 1960, s. 124.

¹⁹ Obecnie obowiązuje trzecie wydanie zatytułowane *Podręcznik Oslo. Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji* (ang. *Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data — Oslo Manual*). Wydanie to przygotowane zostało wspólnie przez OECD i Komisję Europejską (Eurostat).

²⁰ *Podręcznik Oslo. Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*, za: http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/43/46/43464/20081117_OSLO.pdf

²¹ *Polskie wydanie podręcznika pomiaru innowacji Oslo Manual*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 20.11.2008 r., <http://www.nauka.gov.pl/nauka/innowacyjnosc/aktualnosci/artukul/pol-skie-wydanie-podrecznika-pomiaru-innowacji-ioslo-manuali/?cHash=5951ec64fb> (12.12.2012).

²² Komunikat Komisji, *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju*

rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej, który zastąpił Strategię Lizbońską. Strategia „Europa 2020” wyznacza trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety: rozwój inteligentny, rozwój zrównoważony, rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu.

Podstawowymi instrumentami realizacji celów strategii „Europa 2020” są Krajowe Programy Reform²³ i siedem inicjatyw przewodnich (ang. *flagship initiatives*). Kluczową, z punktu widzenia rozwoju innowacyjności przedsiębiorstw, jest inicjatywa *Unia Innowacji*, ukierunkowana na poprawę warunków ramowych dla innowacji oraz wykorzystanie innowacji do rozwiązywania najważniejszych problemów społecznych i gospodarczych wskazanych w strategii „Europa 2020”²⁴. Wśród założeń *Unii Innowacji* znalazła się jako cel poprawa warunków ramowych prowadzenia działalności innowacyjnej przez przedsiębiorstwa. Zapowiedziano dążenia do utworzenia jednolitego patentu europejskiego i specjalnego sądu patentowego. KE postawiła sobie za cel poprawę prawodawstwa w obszarze praw autorskich i znaków towarowych oraz ułatwienie dostępu MŚP do ochrony praw własności intelektualnej. Do priorytetów zaliczono wspieranie partnerstwa w obszarze wiedzy i umacnianie powiązań między światem nauki i biznesu. Ważnym elementem tych planów jest chęć wspierania przedsiębiorczości, m.in. poprzez pomoc młodym innowacyjnym przedsiębiorstwom²⁵.

Poziom innowacyjności – Polska na tle innych państw członkowskich UE

W Europie publikowanych jest wiele raportów na temat innowacyjności państw UE. Należą do nich *OECD Economic Surveys*, *Global Competitiveness Report – World Economic Forum*. Jednak do niniejszej analizy najbardziej odpowiednie będzie narzędzie nazwane Unijną Tablicą Innowacyjności (*Innovation Union Scoreboard*, IUS). Jest to coroczne badanie poziomu innowacyjności, któremu poddawane są wszystkie państwa członkowskie UE oraz Chorwacja, Serbia, Turcja, Islandia, Norwegia, Szwajcaria i Bułgaria.

sprzyjającego włączeniu społecznemu, KOM(2010)2020, za <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:PL:PDF> (12.12.2012).

²³ Szczegóły polskiego Krajowego Programu Reform z kwietnia 2011 r., na stronie Ministerstwa Gospodarki: <http://www.mg.gov.pl/Bezpieczenstwo+gospodarcze/Strategia+Europa+2020/Krajowy+Program+Reform> (12.12.2012).

²⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Projekt przewodni strategii Europa 2020. Unia innowacji*, KOM(2010) 546, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0546:FIN:pl:PDF> (12.12.2012).

²⁵ Komunikat Komisji, *Europa 2020...*, *op. cit.* s. 14.

Jugosłowiańska Republika Macedonii²⁶. Obecna wersja badania umożliwia państwom zidentyfikowanie swoich mocnych i słabych stron w zakresie innowacyjności. Autorzy IUS posługują się 25 wskaźnikami, czyli kluczowymi elementami składającymi się na rozwój konkurencyjności i innowacji, a podzielone są one na trzy główne kategorie:

- czynniki umożliwiające zaistnienie innowacji (*zasoby ludzkie, środki finansowe*);
- czynniki ukazujące „działania przedsiębiorstw”, a dzięki temu stopień ich innowacyjności (*inwestycje, powiązania i przedsiębiorczość, aktywa intelektualne*);
- czynniki ilustrujące wpływ innowacyjności na gospodarkę (*innowatorzy, skutki ekonomiczne*).

Na podstawie wyników IUS, opublikowanych w lutym 2012 r.²⁷, 27 państw UE podzielono na cztery grupy. Pierwsza to „liderzy innowacji” - najwyższe wskaźniki osiągnęły Dania, Finlandia, Niemcy i Szwecja. Do grupy „krajów doganiających liderów” (wyniki zbliżone do średniej dla całej UE) zakwalifikowano takie państwa jak: Belgia, Wielka Brytania, Holandia, Austria, Luksemburg, Irlandia, Francja, Słowenia, Cypr i Estonia. Poniżej średniej całej UE plasują się „umiarkowani innowatorzy”: Włochy, Portugalia, Czechy, Hiszpania, Węgry, Grecja, Malta, Słowacja i Polska. „Innowatorzy o skromnych wynikach” to: Rumunia, Litwa, Bułgaria i Łotwa (wyniki znacznie poniżej średniej UE).

Wyniki IUS umiejscawiają Polskę poniżej średniej unijnej. Relatywnie silnymi stronami Polski w zakresie innowacyjności są zasoby ludzkie, finansowanie i wsparcie, inwestycje firm oraz skutki gospodarcze. Natomiast słabością polskiej innowacyjnej gospodarki są systemy badawcze, powiązania (rozumiane jako współpraca z innymi podmiotami prywatnymi i publicznymi) i przedsiębiorczość, aktywa niematerialne oraz innowatorzy. Obserwowany wzrost występuje w zakresie zagranicznych przychodów ze wzorów przemysłowych, licencji i patentów. Z kolei silny spadek innowacyjności dotyczy innowacyjnej działalności firm z sektora MŚP – zarówno w działaniu samodzielnym, jak i we współpracy z innymi.

²⁶ Opracowaniem tego raportu zajmuje się Centrum ds. Badań i Szkoleń Ekonomiczno-Społecznych w Zakresie innowacyjności i technologii w Maastricht (UNU-MERIT), na zlecenie Dyrekcji Generalnej KE ds. Przedsiębiorstw i Przemysłu. Pierwotnie badanie to nosiło nazwę Europejska Tablica Wyników Innowacyjności (*European Innovation Scoreboard*, EIS) i było efektem założeń opracowanych w ramach Strategii Lizbońskiej. Pilotażową wersję EIS uruchomiono w 2000 r., a w pełni wystartowała rok później. Stopniowo zmieniano wskaźniki składające się na badanie. Aktualna wersja ukształtowała się po przyjęciu inicjatywy „Unia Innowacji” i przemianowano ją na Unijną Tablicę Innowacyjności (*Innovation Union Scoreboard*, IUS).

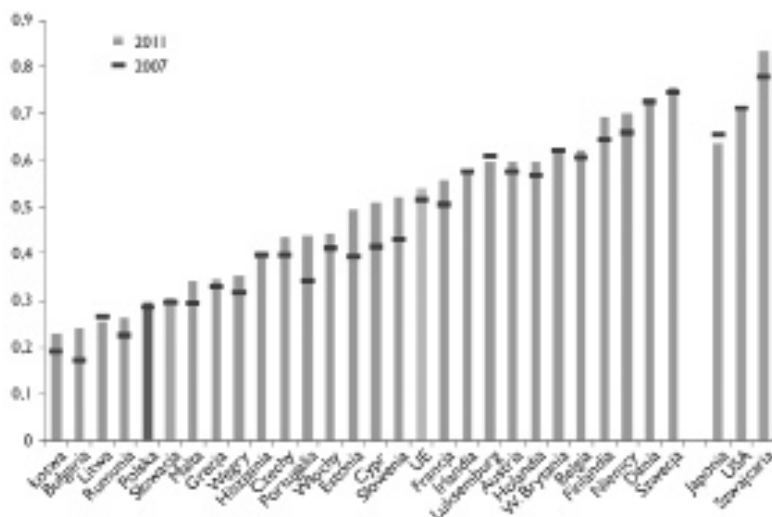
²⁷ *Innovation Union Scoreboard 2011*, European Union 2012, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius-2011_en.pdf, (12.12.2012).

Badacze ocenili, że polską gospodarkę cechuje niezrównoważony potencjał innowacyjności oparty na zasobach ludzkich, przy czym wprowadzanie innowacji i współpracy badawczo-rozwojowej jest na bardzo niskim poziomie. Wnioskiem może być hipoteza, że kapitał intelektualny nie jest w pełni wykorzystywany. Wśród państw znajdujących się na wyższych pozycjach w rankingu innowacyjności, taka nierównowaga nie występuje – im wyższa innowacyjność, tym bardziej równoległy wzrost wszystkich wskaźników. Aby wykorzystać potencjał innowacyjny, ważne są wszystkie jego wymiary. Dynamika rozwoju innowacyjności Polski również jest nisko oceniana. Polska nie odnotowuje znaczących postępów, co prezentuje poniższy schemat pokazujący porównanie wyników IUS 2007 z wynikami z 2011 r.

Diagram nr 1

Ranking Unijnej Tablicy Innowacyjności 2011 – porównanie wyników z 2007 i 2011 r.

Źródło: M. Bukowski, A. Szpor, A. Śniegocki, *Potencjał i bariery polskiej innowacyjności*, Warszawa 2012, s. 15, za: [http://ibs.org.pl/site/upload/publikacje/\(eko\)inowacje/wp1%20innowacje.pdf](http://ibs.org.pl/site/upload/publikacje/(eko)inowacje/wp1%20innowacje.pdf), (12.12.2012).

Za silną stronę Polski uznano kapitał ludzki, gdyż jest on na wyższym poziomie niż średnia europejska. Zaznaczyć trzeba jednak, że ocena ta ma charakter ilościowy, nie jakościowy. Jest to efekt ogromnego wzrostu zainteresowania rynkiem szkolnictwa wyższego na przestrzeni ostatnich lat w Polsce. Podejście jakościowe

mogłoby wykazać, że nie przekłada się to na możliwość efektywnego wykorzystania na rynku pracy owego kapitału ludzkiego. Należy więc uznać wskaźnik ten za jedynie względnie pozytywny. Wskaźniki związane z sieciami badawczymi są poniżej średniej. Obserwuje się powolny wzrost jakości badań naukowych i ich umiędzynarodowienia. Ważnym elementem całościowej oceny innowacyjności są wydatki na badania i rozwój (B+R). Odnotowano wzrost tego wskaźnika, ale nieznaczny i zdecydowanie wolniejszy niż w pozostałych państwach UE. IUS pokazuje również, że inwestycje polskich przedsiębiorstw nie mają charakteru badawczo-rozwojowego, lecz odtworzeniowy. Polacy nastawieni są na przejmowanie istniejących rozwiązań (w tym przypadku jesteśmy zdecydowanie powyżej średniej unijnej), a rozwój kraju ma charakter raczej imitacyjny. Jedną z najsłabszych stron polskiej innowacyjności według IUS jest niska aktywność innowacyjna sektora MŚP. Podobnie ocenia się współpracę między podmiotami rozwijającymi i wdrażającymi innowacje. Dotyczy to zarówno współpracy między przedsiębiorstwami, jak i między podmiotami publicznymi a prywatnymi. Negatywnie wypada również wskaźnik dotyczący tworzenia własności intelektualnej odnoszący się bardziej do liczby patentów niż wzorów przemysłowych czy znaków towarowych²⁸. W porównaniu z powyższymi wynikami, pozytywniej prezentują się dane dotyczące sprzedaży i eksportu innowacyjnych towarów. Gorzej jest już jednak z eksportem i sprzedażą innowacyjnych usług czy *know-how*.

Wnioski i rekomendacje

Polskie mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa charakteryzują się niskim poziomem innowacyjności, szczególnie w porównaniu z innymi państwami UE. Uzasadnione

²⁸ Poziom wynalazczości uznawany jest za przejaw skuteczności polityki w zakresie badań i rozwoju, a przede wszystkim nakładów na B+R. W 2010 r. udzielono w Polsce (wg GUS) 1 358 patentów na wynalazki. Jest to o 236 (21%) więcej niż w 2006 r. i o 121,5% więcej niż w 2003 r. Zmniejszyła się jednocześnie liczba udzielonych w 2009 r. (w porównaniu z rokiem 2006) praw ochronnych na wzory użytkowe (o 50,4%) i udzielonych praw z rejestracji wzorów przemysłowych (o 9,6%). Bardzo niski był poziom polskich zgłoszeń patentowych do Europejskiego Urzędu Patentowego (EPO). Według wstępnych danych Eurostatu w 2008 r. rezydenci polscy dokonali do EPO 5,94 zgłoszeń patentowych w przeliczeniu na 1 mln mieszkańców, przy średniej unijnej wynoszącej 119,5. Gorszy wynik osiągnęły Rumunia (1,66), Litwa (3,04) i Bułgaria (4,23). Za: *Raport Polska 2011. Gospodarka-Społeczeństwo-Regiony*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 27.02.2012, http://www.mrr.gov.pl/aktualnosci/polityka_rozwoju/Stroyny/ProjektRaportuPolska2011_28062011.aspx, s. 43, (12.12.2012).

jest również twierdzenie, że polskie władze publiczne nie wykazują się długofalową strategią w kontekście oddziaływania innowacji na rozwój gospodarczy. W zbyt małym stopniu doceniany jest sektor MŚP. Innymi słowy nie do końca rozumiana jest specyfika tych podmiotów gospodarczych, jak i ich potrzeby finansowe.

Trwająca transformacja narodowego systemu innowacji zajmuje znacznie więcej czasu niż przemiany rynkowe gospodarki. Nie dostrzega się znaczenia, jakie ma innowacyjność dla długoterminowej pozycji konkurencyjnej kraju. Wciąż zbyt wolno zachodzące procesy w sektorze nauki, imitacyjny charakter rozwoju przedsiębiorstw i nie docenianie innowacji przez władze publiczne, pogłębiają ten problem. Ponadto bez zwiększenia nakładów na badania i rozwój oraz wdrażania zmian, sugerowanych w takich badaniach jak Unijna Tablica Innowacyjności, sukces nie zostanie osiągnięty. Należy dostosować instrumenty wsparcia do potrzeb i barier, jakie napotykają innowatorzy. Potrzebna jest też odwaga w kontekście inwestowania w projekty rzeczywiście innowacyjne, a nie zachowawcze i bezpieczne projekty proponowane przez duże firmy. Należy dostrzec znaczenie, a przede wszystkim potrzeby MŚP, ponieważ to one stanowią podstawę polskiej gospodarki.

W odniesieniu do działań instytucjonalnych czy strategicznych za konieczne należy uznać skoordynowanie wszystkich elementów polityki innowacyjnej. Musi ona stać się ponadto centralnym punktem agendy polityki państwa²⁹. Tworzone dokumenty strategiczne, plany działań muszą przekładać się na praktykę, a ich implementacja musi być konsekwentnie monitorowana. Niezbędna jest kontynuacja reform szkolnictwa wyższego. Szybszej przemianie polskiego systemu rozwoju innowacji pomoże też wdrożenie nowego podejścia do zamówień publicznych. System wspierania innowacji powinien stać się bardziej otwarty.

Najważniejszym spośród impulsów finansowych jest zwiększenie wydatków na badania i rozwój³⁰. Poza wcześniej wymienionymi korzyściami, pomoże pokazać to nie tylko polskim, ale i zagranicznym naukowcom, studentom, podmiotom gospodarczym, że warto inwestować w Polsce, jak i w naukę. Wydawać trzeba jednak nie tylko wię-

²⁹ Zdania są jednak podzielone, gdyż w środowisku naukowym toczy się szeroka i ciekawa dyskusja na temat tego, jak powinny zachowywać się władze publiczne względem rozwoju innowacyjnego kraju, patrz szerzej: M. Bukowski, A. Szpor, A. Śniegocki, *Drzemiący tygrys, śpiący orzeł. Dylematy polskiej debaty o polityce innowacyjnej*, Warszawa 2012, za: <http://ibs.org.pl/site/upload/prasowe/ekoinno1809/ibs%20wp3%20ekoinnowacje%20120912%202.pdf> (12.12.2012).

³⁰ Polska planuje zwiększyć je do 1,45-1,9% PKB do roku 2020. Jest to niewiele w porównaniu np. z Estonią, która już w 2010 r. przeznaczyła na ten cel 1,63%, a do 2020 r. planuje zwiększyć ten poziom do 3%. Sytuacja w Czechach lub Słowacji również pokazuje, że podejście Polski nie należy do najbardziej ambitnych. W obu państwach przeznaczają się aktualnie po ok. 1,5% na badania i rozwój. Warto też zwrócić uwagę, że wzrost nakładów na B+R w Polsce wynika z dotacji pochodzących z UE.

cej, ale i mądrzej. Konieczna jest zmiana procedur, które ograniczają potencjalnym innowatorom lub podmiotom z sektora MŚP dostęp do wsparcia finansowego swoich działań. Władze publiczne powinny działać mniej zachowawczo, gdyż dotowanie bezpiecznych projektów, których autorami są stabilne i silne podmioty, wcale nie musi prowadzić do zwieszenia konkurencyjności polskiej gospodarki. Trzeba wpierać nowatorskie projekty, nawet jeśli niosą za sobą pewne ryzyko³¹.

Innovation in Micro-, Small and Medium-Sized Enterprises in Poland – economic importance, difficulties and sources of failures

Abstract

In the article the importance of micro-, small and medium sized enterprises has been described in the context of influence on economy at national and EU levels. SMEs problems and barriers that they face on their way towards innovation have been presented, as well as factors that influence such situation. The author shows how EU institutions understand the term „innovation”. Furthermore, the level of innovation of Polish SMEs has been assessed and compared with other EU member states. This way main reason of low level of innovation among Polish SMEs and factors responsible for developing the innovations could be identified. It has been proven that government has significant role in this context. The article concludes with recommendations addressed to the government regarding the framework of innovation-oriented actions which should be taken towards enterprises.

Keywords: *Innovation, enterprises in Poland, European Union, SMEs sector, innovation-oriented policy*

Streszczenie

W artykule omówione zostało znaczenie sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) dla gospodarki państwa i Unii Europejskiej (UE). Scharak-

³¹ *Potencjał i bariery polskiej innowacyjności, op. cit., s. 28–30.*

teryzowane zostały problemy MŚP i bariery na drodze do rozwijania działalności innowacyjnej, jak i czynniki, które na taką sytuację wpływają. Przedstawiono następnie ujęcie „innowacji” w rozumieniu UE. Ocenie poddany został poziom innowacyjności polskich MŚP na tle europejskich przedsiębiorstw. Pozwoliło to zidentyfikować główne przyczyny niskiego w tym kontekście poziomu oraz czynniki kluczowe dla rozwijania innowacyjności. Wykazano, że znaczący wpływ na kształtowanie tych czynników i tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi przedsiębiorstw mają władze publiczne. Sformułowano zarys rekomendacji dla rządu RP w zakresie wspierania innowacyjności polskich MŚP.

Słowa kluczowe: *innowacyjność, przedsiębiorstwa w Polsce, Unia Europejska, sektor MŚP, polityka proinnowacyjna*